

förfalskningarna. Då var äktheten redan ett skämt inom den tyska forskningen – vilket säkert inte gjorde det lättare för de tjeckiska sanningssägarna. Carlsson sammanfattar det sålunda: ”Kritikerna hånades, skändades, hotades, förföljdes och knäcktes i några fall: en drevs i döden, en blev nervsjuk.” Sådant straff var de förtjänta av som ifrågasatte en folksjäl.

Det ska tilläggas att Václavplatsen i Prag inte är uppkallad efter Václav Hanka. Men Nationalmuseet var hans arbetsplats. Hans skapelse betraktas numera inte ens som levande historia. Men jag har en misstanke om att hans förfalskade historia kan ha betytt mycket för utvecklandet av den tjeckiska identitetskänslan. I så fall var det en kreativ lögn Hanka presterade.

Det finns många andra exempel på förfalskning och godtrogenhet, t.ex. när Herbert Tingsten accepterade fantasin att Oskar II 1904 skulle ha erbjudit sig att solidariserar sig med Turkiet mot Ryssland och därtill vara beredd att ställa upp med ”en välutrustad och välövad armé på 310 000 man för att återerövra Finland”.

Den finske titulärprofessorn Carl Öhmans falsarier om Strindberg och teatern – Öhman hittade bl.a. Strindbergsbrev bland dotterns Barbiedockor! – pågick i decennier. De fick sin upplösning först 1996. Med all rätt förundrar sig Carlsson över att ett sådant bedrägeri kunde äga rum så länge i det akademiska samhället. Men kanske borde man inte bli så förvånad. Litet då och då avslöjas ju forskare som förfalskare och skojare. Säkert sker mycket mer i den vägen än vi nånsin får skåda. I den akademiska världen är man ju skyddad av förväntningen på objektivitet och ärlighet.

Carlsson kommer in på temat dagböcker, givetvis både Hitlers och Anne Franks. Men jag ska avslutningsvis utgå från ett omdöme om mindre spektakulära dokument. ”Överhuvudtaget är jag kritisk mot flera äldre, även av modern forskning gouterade dagboks- och memoarutgåvor om vårt 1700-tal.” Här sätter han i förbifarten fingret på en öm punkt i mitt tycke. Som etnolog har man tidigt fått sig itutat att man arbetar med ett dubiöst material, nämligen muntliga källor. Oral History har inte haft det lätt i det svenska historikersamhället. Sällan möter man en svensk historiker på de internationella Oral History-konferenserna. Inom ämnet historia är det fortfarande den tryckta texten som gäller – på vissa undantag när. Efter att ha tagit del av Carlssons fylliga och väldokumenterade falsarieredovisning är det inte utan att jag som etnolog känner en viss beundran för våra historiker. Hur vågar de?

Sven B. Ek, Göteborg

Ulf Sörenson: *Rosenbad – huset som spegel*. Monografier utgivna av Stockholms stad nr 156, Stockholmia Förlag, Stockholm 2001. 263 s., ill. ISBN 91-7031-113-7.

Regeringens högkvarter Rosenbad, beläget ett stenkast från Riksdagshuset i Stockholm, har återigen blivit föremål för en monografi. Den här gången är det Ulf Sörenson, vår främste kännare av arkitekten Ferdinand Boberg, som fått i uppdrag av Statens fastighetsverk att skildra Rosenbads bebyggelsehistoria. Det nuvarande regeringskansliet upptar ett helt kvarter, vars historia sträcker sig flera hundra år tillbaka i tiden. Namnet Rosenbad härrör från det badhus som lät uppföras av badmästare Thiel år 1681 och snart blev mycket välbesökt av stadens invånare. Under en stor del av 1700- och 1800-talen dominerades kvarteret av adelns privatpalats, såsom det Bondeska palatset och det Hildebrandska huset. Kring föregående sekelskifte var det bankväsendet som lät bebygga kvarteret med påkostade bankpalats, som slutligen trängde ut de kvarvarande adliga bostadshusen. Eller uttryckt med Sörensons egna ord: ”Detta är berättelsen om ett kvarter och ett huskomplex som efter att ha legat i den medeltida stadens utkant blivit maktens boning och demokratins centrum. Huset som spegel av människan och tiden” (s. 16).

Arkitekterna Ferdinand Boberg, Gustaf Wickman och Aron Johansson – kurskamrater vid Konstakademiens byggnadsskola och sedermera konkurrenter – som skapade de idag befinliga husen utgör tyngdpunkten i Sörensons skildring. Louis Sullivan, förnyaren av amerikansk byggnadskonst under slutet av 1800-talet, utgjorde en viktig inspiration för många av sekelskiftets arkitekter. Hans ord ”varje byggnad du ser är bilden av en människa du inte ser” är bokens motto som genomsyrar hela framställningen. Kvarterets bebyggelsehistoria varvas med porträtt av ovan nämnda arkitekter och ger mot bakgrund av den samtida arkitekturdebatten en inträngande bild av såväl upphovsmännen och den tid de verkade i som framväxten av det nuvarande regeringskansliet. Byggnaderna speglar epokens strävan efter en modern arkitektur tolkad genom tre olika konstanrstemperament, alla tydligt påverkade av sina långa studieresor på kontinenten: egensinnig art nouveau med orientaliska stråk i Bobergs Rosenbad, jugendbarock och influenser från USA i Wickmans Skånes enskilda bank och element från florentinska renässanspalats i Johanssons sparbankshus. Målsättningen var att lämna 1800-talets slentrianmässiga kopierande av historiska

stilar till förmån för ett personligare uttryck. Gemensamt för byggnaderna var, utöver att de ursprungligen hyste bankhallar, fasaderna i natursten (vilka motsvarade tidens ideal när det gällde materialval). När byggnaderna stod färdiga 1902 var det dock olikheterna som fick svidande kritik. Kulturskribenten Tor Hedberg skrev i *Svenska Dagbladet*, att husen "... äro var för sig anmärkningsvärda skapelser, men mellan dem är det en oförsonlig strid på lif och död, och de liksom uppbjuda alla sina krafter att skada hvarandra. Färger, dimensioner, formspråk, lynnesart, allt är olika, allt svär mot hvart annat och det synes vara en meningslös slump som sammanfört dessa byggnader från tre av världens hörn till ett Stockholmskvarter" (s. 172).

Rosenbad – huset som spegel är en beställningsuppgift som den skicklige författaren lyckats synnerligen väl med. Det är dock inte någon helt enkel uppgift och det blir oundvikligen en rad upprepningar och bruten kronologi. *Rosenbad – huset som spegel* är försedd med ett rikt bildmaterial bestående av originalritningar och skisser, samtida dokumentationer och nytagna fotografier av hög kvalitet. Vid en första anblick är det lätt att tro att den vackert illustrerade monografin framförallt är en påkostad presentbok, men den överträffar vida förväntningarna. Man behöver inte vara specialintresserad av Rosenbad för att få stor behållning av boken, eftersom Sörenson i sin skildring framförallt tar oss med till en spännande epok i svensk arkitekturhistoria.

Anna Ingemark, Linköping

Stadens minne. Stockholms stadsarkiv till år 2000. Britt Hedberg (red.). Stockholmia förlag, Stockholm 2002. 430 s., ill. ISBN 91-7031-120 X.

Stockholms stads förvaltning har genom seklerna lämnat efter sig en ansevärd mängd historiskt material. Kunskapen om det arkiv som förvaltar och tillgängliggör detta material har nu i Britt Hedbergs digra arbete fått en välkommen sammanställning, som samtidigt utgör både en historisk översikt och en fördjupning i arkivets olika materialkategorier.

Först mot slutet av 1800-talet blev arkivet en mötesplats för forskare. Då inrättades forskarsalar och bestämda öppettider reglerade verksamheten. Stockholms stadsarkiv öppnades för allmänheten 1897. Öppettiderna var emellertid begränsade och de första åren besöktes arkivet bara av något hundratal forskare årligen. Först

efter att öppethållandet utvidgats efter 1916, steg besöksiffrorna. Många namnkunniga akademiker, journalister och författare har under åren grundat sin forskning på arkivets material.

En arkivnämnd inrättades 1929 och arkivet blev samtidigt en egen kommunal förvaltning. Hedbergs framställning rymmer fylliga beskrivningar av såväl nämndledamöter som nämndens verksamhet och dess relation till Riksarkivet och landsarkiven. I ett särskilt avsnitt skildras de olika stadsarkivvarier som styrt verksamheten sedan den första tjänsten inrättades 1930. Myndigheten i övrigt får också sin särskilda beskrivning, men det är först då man kommer till själva "minnet", dvs. dokumenten – 6,5 hyllmil pappershandlingar – som boken öppnar sig som en spännande aptitretare, med vackra bilder och en informativ genomgång av handlingar, från de äldsta dokumenten i form av bl.a. sigill och privilegiebrev, till dagens förvaltningsprotokoll. Det forskningsmaterial som främst efterfrågas har dock alltid varit mantals- och taxeringslängderna.

Stadens fysiska gestaltning och utveckling kan studeras i såväl kart- och ritningssamlingen som i stadsarkitekternas arkiv medan jordeböcker, uppboräslängder och andra handlingar kan berätta om vilket liv som levts i staden, vilken handel som bedrivits, hur verksamheten såg ut vid industrier och manufakturver och hur man tog hand om sina fattiga. Här återfinns också mer speciella arkivhandlingar, som den serie från 1900-talets början som behandlar vit slavhandel eller en volym om kole-rans härjningar 1834. Mer kända är naturligtvis kyrkböcker och alla handlingar som har sitt ursprung i stadens nämnder och styrelser, inte minst från skolornas och andra institutioners verksamhet. Hospital, barnhem, uppfostringsanstalter, sjukhus och kuranstalter kan liksom elverk, vattenreservoarer, sophantering och brandförsvar studeras i detta arkiv.

Sedan 1994 finns i Stadsarkivet också en hel del myndighetsarkiv från regionala och landsomfattande myndigheters verksamhet. Bland dessa märks inte minst handlingar från rättsväsendets myndigheter. Flera kriminalvårdsarkiv, bl.a. Långholmens, återfinns här. Boken avslutas med några avsnitt om dagens och framtidens verksamhet. Hedbergs framställning fungerar både som inspiratör till nya forskningsperspektiv och som dörröppnare för dem som ännu inte stiftat bekantskap med arkivets resurser, samt inte minst som en krönika över arkivets verksamhet.

Birgitta Svensson, Lund/Stockholm